

Iiro Hiironniemi

NÄKYVILLÄ PIILOSSA

Prostituoitujen pukeutuminen 1900-luvun alun Helsingissä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2021

TIIVISTELMÄ

Iiro Hiironniemi: Näkyvillä piilossa: Prostituoitujen pukeutuminen 1900-luvun alun Helsingissä
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2021

Suomalaisessa sääty-yhteiskunnassa vaatteet kertoivat kantajastaan kaiken oleellisen tämän asemasta. Siirtyminen kansalaisyhteiskuntaan 1900-luvulla piti kiinni vanhasta näkemyksestä, jonka mukaan muodikas pukeutuminen oli tie moraalittomaan elämään. Huoli liitettiin erityisesti nuoriin naisiin ja prostituutioon. Kadulle sulautuminen – näkyvillä, mutta samalla piilossa oleminen – tiivistää prostituoitujen pukeutumisen 1900-luvun alun Helsingissä. Prostituoitujen on pystyttävä vaatetuksellaan ja olemuksellaan herättämään mahdollisen asiakkaan huomio, mutta samalla olla herättämättä muiden ohikulkijoiden ja virkavallan huomiota.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan prostituutiosta pidätettyjen naisten pidätyskuvien kautta heidän pukeutumistaan Helsingissä 1900-luvun ensivuosisikymmenillä. Työ kattaa aikavälin 1908–1919, alkaen ohjesääntöisen prostituution loppumisesta, ja päättyen ennen valmisvaateteollisuuden täysimittaista alkamista 1920-luvulla. Tavoitteena on kartoittaa, mitkä tekijät vaikuttivat näiden naisten pukeutumiseen, miten luokkaerot näkyivät heidän pukeutumisessaan, sekä pohtia vastaako pidätyskuvista välittyvä todellisuus kuvitelmiämme viime vuosisadan alun ”maalatuista naisista”. Työssä pyritään myös tuomaan esille naisten omaa ääntä vertaillen vallitsevia trendejä ja heidän henkilökohtaisia tyylejään, joista voidaan erottaa ajan tyyli-ikoneiden vaikutus.

Aineistona tutkielmassa on käytetty prostituutiosta pidätettyjen naisten pidätyskuvia, sekä lehtikirjoituksia, jotka kuvailevat naisten ja prostituoitujen pukeutumista. Pidätyskuvia on aikaisemmin käytetty lähinnä kuvituksena, eikä järjestelmällisen tutkimuksen kohteena. Tutkittujen kuvien määrä on noin 1500–1600 kappaletta, eli runsaasta 770 henkilöstä. Huomion arvoista on se, että joitain kuvia on poistettu kuoleman tai naimisiin menon johdosta, mutta otanta on silti hyvin kattava. Prosessiin kuului aineiston tarkempi ajoitus, ja kuvien kategorisoiminen pukeutumisen mukaan.

Luokkaerot ovat näkyvissä 1900-luvun kuvissa, mutta 1910-luvulla erot alkavat selvästi hämärtyä. Kansalaisyhteiskuntaan siirtyminen ja muodin demokratisoituminen ostovaatteiden myötä tasa-arvoisesti myös kuvissa olevia naisia. 1900-luvun kuvista voidaan erottaa selvästi hyvin toimeentulevia naisia, ja täysin vastakkaisesti pelkkään shaaliin tai huopaan kääriytyneitä naisia. Kuvien perusteella pitkään prostituutiokulttuuria symboloinut shaali katosi 1910-luvulla kokonaan käytöstä. Vastoin nykyaikaista käsitystä, pidätyskuvista ei voida erottaa prostituutioon liitettyä vahvaa, huomiota herättävää ehostusta. Tutkielmasta voidaan nähdä prostituutiokulttuurin ja muodin kulkema kehitys ja muutos teollistuvassa yhteiskunnassa.

Avainsanat: prostituutio, pidätyskuvat, pukeutuminen, kaupungistuminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
2. NAISTEN PUKEUTUMINEN 1900-LUVUN ALUSSA	5
2.1 MUOTIPUKU	5
2.2 ASUSTEET.....	8
2.3 RAHVAAANPUKU	9
3. PROSTITUOIDUT JULKISESSA TILASSA	11
3.1 PUKEUTUMISTA YLI LUOKKARAJOJEN	11
3.2 KIRKKO JA YHTEISKUNNALLISET LIIKKEET.....	12
4. PROSTITUOITUJEN PUKEUTUMINEN	15
4.1 PIDÄTYSKUVAT	15
4.2 PROSTITUOITUJEN TUNNISTAMINEN	17
4.3 HUIVEJA JA HATTUJA – PROSTITUOITUJEN VÄLISET LUOKKAEROT.....	18
5. LOPUKSI	22
6. LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	25
LIITTEET	28

1. Johdanto

Hänen koreilevat, kepeät, aistilliset tapansa turmelevat koko seuraelämän. Mies tottuu näihin sopimattomiin tapoihin. Hän rakastaa niitä, ja säädylliset naiset, taloudellisista syistä, jäljittelevät niitä voittaakseen noitten turmeltuneitten miesten suosion. En puhukkaan siitä, että ne suorastaan turmelevat ympärillä kasvavan työläistyttö-sukupolven – sillä koreat vaatteet viettelevät helposti naiset syntiin, kun hyvin helpolla rikkaan tehtaanomistajan poika pimeällä sivukadulla tapaa nälästyneen työläistyttön ja kuiskaa tälle korvaan hehkuvia lemmensanoja, itse nuorena ja hurmaavana ja luvaten tytölle kauniin asunnon, ihania pukuja ja huvitusta, jopa omat hevoset ja vaunut.¹

Lainaus Elvira Willmanin kirjoituksesta *Prostitutiooni* sosiaalisena luokkailmiönä ja sen poistaminen sosiaalivaltiollisilla keinoilla, kiteyttää hyvin yhteiskunnallisen keskustelun prostituutiosta ja pukeutumisesta sääty-yhteiskunnasta pois siirtyneessä Suomessa. Sääty-yhteiskunnan aikaisessa Suomessa oli totuttua, että ihmiset pystyttiin kategorisoimaan vaatetuksen perusteella; sosiaalisen asema, ikä, ja sääty- tai luokka-asema tuli olla helposti pääteltävissä. Vaatteet pitivät sisällään siis yhteiskunnallisesti merkittävää informaatiota. Järjestelmää voitiin käyttää hyväksi, minkä takia pukeutumista oli säädelty jo vuosisatoja laein ja yhteisön voimin. Vaatteita vaihtamalla voitiin yrittää vaikuttaa omaan statukseen, nostaa sitä, tai ainakin luoda kuvitelma erilaisesta, arvokkaammasta itsestä.² Seksityöläisillä pukeutuminen ja illuusion luominen oli avain asemassa asiakkaiden hankinnassa.

Tässä työssä tarkastellaan pidätyskuvien avulla sitä, miten prostituoidut pukeutuivat 1900-luvun ensi vuosikymmenillä, ja mitkä tekijät vaikuttivat heidän pukeutumiseensa. Lisäksi tarkastelun kohteena ovat näiden naisten väliset luokkaerot, ja vastaako heidän vaatetuksensa yleistä käsitystä 1900-luvun alun “maalatuista naisista”.

Tutkielmani aineistona käytän Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston prostituutiosta pidätettyjen naisten pidätyskuvia, sekä muutamia lehtikirjoituksia, joissa kuvaillaan yleisluontoisesti naisten ja prostituoitujen pukeutumista. Käyttämiäni lehtiä ovat Työmiehen illanvietto: Suomen työväen viikkolehti, Suomen terveydenhuoltolehti ja Koti ja yhteiskunta. Ajan sanomalehdissä harvoin kuvaillaan henkilöiden vaatetusta, mutta huoli

¹ *Työmiehen illanvietto: Suomen työväen viikkolehti* 1906 no 26, 7.

² Mikkola 2019, 147-148.

nuorten koreasta pukeutumisesta nousee paikoin esille, joka linkittyy huoleen huonoille teille lähdöstä.³ Pidätyskuvat ovat korvaamaton lähde pukuhistorian tutkintaan, sillä niiden kautta päästään käsiksi vaatteisiin, jotka eivät ole selvinneet näihin päiviin, ja joita ei olla nähty säilyttämisen arvoisina, mikä tekee niiden tulkinnasta myös haastavampaa.⁴ Varmuutta siitä, tekivätkö kaikki pidätetyiksi tulleet naiset tosiaan seksityötä ei voida tietää, sillä pidätetyksi tulemiseksi saattoi riittää pelkkä poliisin epäily siveettömästä toiminnasta, joka johti tarkastusnaiseksi kirjaamiseksi. Koska itse prostituoidut eivät ole jättäneet jälkeensä tutkimuksessa hyödynnettävää aineistoa, koko aiheen tutkimus on pitkälti poliisien ja muiden viranomaisten näkemysten armoilla.⁵

Poliisin ottamat pidätyskuvat, sellaisina kuin me ne nyt tunnemme, kehittyivät muotoonsa 1900-luvulle tultaessa, ja ne olivat yksi rankaisun osa. Pidätyskuvan tuli olla mahdollisimman selkeä, näyttää kasvot ja hartiat, sekä ihanteellisesti olla ilmeetön.⁶ Käyttämäni kuvat ovat puolivartalokuvia, eikä niistä valitettavasti saa kokonaiskuvaa naisten asukokonaisuuksista. Ne ovat kuitenkin tutkimuksen aihepiirin kannalta parasta mahdollista aineistoa. Edestä otetuissa kuvissa naisella on päässään mahdollinen huivi tai hattu, profiilikuvaa varten päähine otettiin pois, osassa kuvissa järjestys on käänteinen. Vain muutamassa poikkeuksessa kuvatulla on huivi tai hattu päässä kummassakin kuvassa.⁷

Jokaisesta naisesta on otettu kaksi kuvaa, edestä ja sivulta. Satunnaisesti joistakin naisista puuttuu kuitenkin kuvia. Tämä on kuitenkin erittäin pieni määrä monesta sadasta kuvasta. Kuviin merkitty risti, tai lisäksi kirjoitettu *död*, mikäli nainen on menehtynyt. Kuvia on myös irrotettu albumista, mikäli nainen on mennyt naimisiin, jonka paikalle, tai kuvan päälle on vastaavasti kirjattu asian merkiksi *gift*. Kuoleman ja naimisiinmenon kohdalla henkilön kasvoja on myös saatettu naarmuttaa pois. Joidenkin pidätettyjen kuvat puuttuvat kokonaan, jolloin kuvan paikalle (valokuva) on merkitty *plåten saknas*, eli levy puuttuu.⁸

Prostituution tutkimuksessa on ollut mukana pidätyskuvia aineistona, mutta itse kuvat eivät ole olleet tutkimuksen kohteena, eikä niitä ole käytetty pukeutumisen historian tutkimuksessa.

³ *Työmiehen illanvietto: Suomen työväen viikkolehti* 1906 no 26, 7.

⁴ Taylor 2002, 166.

⁵ Häkkinen 1995, 18.

⁶ Finn 2009, 25.

⁷ Prostituoitujen valokuvat, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston arkisto, Bd: 13 & 14, KA.

⁸ Prostituoitujen valokuvat, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston arkisto, Bd: 13 & 14, KA.

Pidätyskuvat ovat muutenkin jäänet hieman unohduksiin viranomaisasiakirjojen joukossa. Seksityöläisten pukeutumista Suomessa on aiemmin käsitellyt erityisesti Antti Häkkinen, samoja pidätyskuvia käyttäen.⁹ Tuoreempana esimerkkinä prostituutiotutkimuksesta on Katja Tikan, Iisa Aaltosen ja Elina Maaniityn teos *Punaisten lyhtyjien Helsinki*, jossa he hyödynsivät myös samaa kuva-aineistoa. Tutkimusta keskittyen prostituoitujen pukeutumiseen ei kuitenkaan suomeksi ole tehty. Pukuhistorian lisäksi tutkimusaihe on vaatinut tutustumista seksuaalihistorian, visuaalisen kulttuurin, ja valokuvan, tarkemmin ottaen rikollisten valokuvauksen historian tutkimukseen.

Käyttämäni pidätyskuvat ovat arkistossa ilmoitettu olevan vuosien 1907–1921 väliltä, ja tutkimieni pidätyskuvien henkilöiden määrä on runsaat 770. Tähän lukumäärään ei olla laskettu niitä henkilöitä, joiden kuvat ovat albumeista poistettu. Vuosisadan vaihteessa prostituoituja on ollut Helsingissä noin 200–300, ja ensimmäisen maailmansodan aikana noin 600–700.¹⁰ Luvat heijastelevat pidätyskuvissa esiintyvien naisten määrää, joten prostituoituidut ovat olleet siis tarkasti poliisin tiedossa ja näin myös kontrollin alaisena. Näin ollen aineisto hyvin kattava, eikä luo fragmentaarisuuden ongelmaa, joka usein ilmenee tutkittaessa marginalisoituja ryhmiä. Viranomaisten velvollisuutena on ollut myös taustatekijöiden -ja syiden selvittäminen.¹¹ Kirjallista materiaalia kuvien henkilöistä voisi siis löytyä, mutta tutkielman pituuden vuoksi tyydyn pelkkään kuva-aineistoon. Helsingissä prostituutio oli tänä aikana laajinta Suomessa, ja kuvia löytyy enemmän kuin muista ajan suurista kaupungeista. Tästä syystä työ on maantieteellisesti rajautunut Helsinkiin.

Aikarajaus työlle tulee kuvien mukaan ohjesääntöisen prostituution lakkauttamisesta noin vuodesta 1908 vuoteen 1919. Työ on siis rajautunut 1900-luvun ensimmäiseen kahteen vuosikymmeneen, sillä ne edustavat sääty-yhteiskunnan murenemistä, ja teollisuuden mahdollistamaa muodin demokratisoitumisen alkua. Kuva-albumeissa ilmoitettua aikaväliä täytyy kuitenkin tarkastella kriittisesti. Esimerkiksi erään albumin kuvien, joita en päätenyt käyttämään, aikaväli oli sisäkannessa ilmoitettu alkavan vuodesta 1904, ja toisaalta kokoelman nimessä vuodesta 1907, vaikka se sisälsi enimmäkseen kuvia 1920-luvulta. Tarkkoja vuosilukuja saatikka päivämääriä ei kuville siis ole, ja työhön on näin kuulunut myös pyrkimys ajoittaa kuvat tarkemmin. Ajoittaminen on tapahtunut juuri kuvattujen naisten pukeutumista tarkastelemalla. Albumit ovat tarjonneet myös muita vihjeitä, sillä joidenkin poistettujen

⁹ Häkkinen 1995.

¹⁰ Häkkinen 1995, 119.

¹¹ Häkkinen & Salasuo 2015, 26 & 28.

kuvien paikalle on merkitty poiston päivämäärä, joka antaa suuntaa ympäröivien kuvien ajankohdalle. Suorittamani ajoituksen perusteella suurin osa käyttämistäni pidätyskuvista on 1910-luvulta. Kuvista on helppo tunnistaa 1900- ja 1910-luvun eri trendit, ja kansanomaisen pukeutumisen pysyvyys.

Naiset ovat mitä luultavimmin kadulla työskenteleviä, sillä juuri kadulta poliisi kykenee paremmin tunnistamaan epäilyttävät henkilöt ja käytöksen, ja toimittaa pidätyksen. Bordellitoiminta- ja kulttuuri oli jo vaimentunut vuodesta 1884 alkaneen ohjesääntöisen prostituution tultua päätökseen vuonna 1908, ja muuttunut tämän myötä salamyhkäisemmäksi, muttei hävinnyt. Sitä seurattiin sekä valvottiin, kunhan häiriöiltä vältyttiin.¹² Tästä syystä on syytä olettaa, että pidätyskuviin päätyneet naiset ovat suurimmalta osin kadulla työskenteleviä.

Olen pyrkinyt löytämään käyttämästäni viranomaisaineistosta pidätettyjen naisten omaa ääntä, ja heidän pukeutumisestaan merkkejä näiden omista henkilökohtaisista tyyleistä. Näistä kaikista kuvista valikoin kymmenen kuvaa, joita käytän esimerkkeinä tässä työssä. Pyrin valitsemaan kuvia, joista parhaiten voidaan hahmottaa naisten yhteiskunnallisten asemien eroja, omaa tyyliä, ja vallitsevia trendejä. Käytän työssä näitä kymmentä pidätyskuvaa esimerkkeinä naisten tyyleistä, jotka löytyvät liitteistä. Painavimpia kysymyksiä aineiston kannalta oli eettisyys. Tulin tulokseen, että liitän kuvia tutkielmaan, enkä vain tyydy analysoimaan niitä kirjallisesti, näyttämättä esimerkkejä lukijalle, sillä en halua kasvattaa entisestään seksityöhön liittyvää stigmaa. Naiset saavat esiintyä omilla kasvoillaan, kuvien yhteydessä ei henkilöiden nimiä tai muita tietoja.

Jokainen kuva ja kuvauskokemus on selkeästi omansa, ja niistä voi lukea monenlaisia tunnetiloja, mikä omana kokonaisuutenaan joudutaan valitettavasti tämän työn rajauksen mukana sivuuttamaan. Etsimällä kuvista merkkejä luokkaeroista, sääty-yhteiskunnan murtumisesta, ja kuvien henkilöiden omasta tyylistä, pyrin laajentamaan käsitystä pidätyskuvien, että vaatteiden mahdollisuutta tutkimusmateriaalina. Vaatetuksen tutkiminen on osoittautunut tehokkaaksi analyttiseksi työkaluksi monilla tieteenaloilla.¹³

Termeillä vaatetus, ja vaate, tarkoitan henkilön päällä olevaa vaatteiden kokonaisuutta, ja yksittäistä vaatekappaletta. Ruumiillisuudesta taas puhun kehon käyttönä, eli eri asennoista, eleistä sekä puheesta. Tutkielmassa viitataan kaikkiin pidätyskuvissa esiintyviin henkilöihin yksinkertaistetusti naisina, sekä seksityöläisinä tai aikaistermillä prostituoitu. Termit

¹² Häkkinen 1994, 108; Häkkinen 1995, 168.

¹³ Taylor 2002, 1.

seksityö- ja työläinen antavat kohteelleen enemmän oman toimijuuden tunnetta, ja siksi käytän niitä aikalaistermistön rinnalla. Käsitteenä prostituutiolla tarkoitetaan kahden tai useamman henkilön välistä, kaupallista seksuaalisuhdetta, jossa ostaja saa rahallista tai muuta korvausta vastaan pääsyn palvelua tarjoavan henkilön ruumiiseen sovittuun ajan. Seksityöläinen ei myy ruumistaan, vaan tarjoaa palveluja, joista hyödytään taloudellisesti.¹⁴ Katuprostituutiolla tarkoitan kaupungin kaduilla ja puistoissa sekä satamissa ja laivoissa tapahtuvaa prostituutiota, jossa seksuaalikontaktit toteutetaan asunnoissa, puistoissa, porttikäytävissä tai hotelleissa. Seksiä ei siis välttämättä harjoitettu itse katutilassa, vaan se toimi pääasiallisena asiakkaiden etsintäpaikkana.¹⁵

2. Naisten pukeutuminen 1900-luvun alussa

2.1 Muotipuku

1900-luvun alun edvardiaanisten¹⁶ ihanteiden mukainen muodikas nainen oli pitkä ja uhkean patsasmaisen, heijastellen jugendtaiteen pehmeitä muotoja. Naisten muoti otti myös askeleita kohti maskuliinisempaa tyyliä, yksinkertaisen hameen lisäksi voitiin pukea kauluspusero solmion kera, ja jo 1890-luvulla käytettiin miesten olkihattuja. Yhtä lailla runsaat ja pehmeät pitsit edustavat aikakautta. Korkeat kaulukset, hyvä ryhti ja ylenpalttiset hatut viestivät yläluokkaisuudesta. Pariisi oli kansainvälinen muotivaikuttaja, mistä uusimmat trendit levisivät myös Suomeen, jossa alkoi olla myös löytyä muotiliikkeitä. Liikkeistä huolimatta myös kotiompelijattaret pysyivät arvossa. Helsingistä löytyivät muun muassa Magasin du Nordin ja À la parisiennen ateljeet.¹⁷

Kokoteiksi kutsutut eurooppalaiset näyttelijättäret ja laulajat olivat ajan/aikansa? muoti-ikoneita ja -vaikuttajia sekä muodin rajojen testaa- jia. Näitä oman aikansa mediatähtiä ihailtiin ja hämmästeltiin Suomessa asti.¹⁸ Kokottien ulosanti oli nimenomaan kiusoittelua ja naiseuden esittämistä. Heitä voidaan pitää jugend aikakauden suorina ilmentyminä, sillä heissä näkyy ihailtu jumalatarmainen kookkaus ja yläluokkaisuus. Näyttelijättäri- en lisäksi kurtisaanit, sekä eliittiprostituoidut ovat voineet olla jonkinlaisia pukeutumisen ja muodin uranuurtajia. He ovat voineet ottaa suurempia riskejä niin vaatteiden kuin käyttäytymisenkin suhteen, jotka

¹⁴ Häkkinen 1994, 91-92.

¹⁵ Tikka et al. 2018, 147.

¹⁶ Edvardiaaninen aikakausi viittaa Ison-Britannian ja Irlannin kuningas Edvard VII:n hallintokauteen 1901 – 1910.

¹⁷ Kopisto 1991, 135.

¹⁸ Kalha 2013, 10.

leviäisivät kansan keskuuteen. 1910-luvulle tultaessa jugendin kookas siluetti kuitenkin muuttui rennommaksi, ennustellen 1920-luvun täysin suoraa siluettia.¹⁹

Alusvaatteet luovat aina pohjan ja muodon siluettille, joka luodaan oman kehon päälle. 1900-luvun alussa alusvaatteet muuttuivatkin kevyemmiksi ja näin myös käytännöllisemmiksi. Pukeutuminen aloitettiin pellavasta, puuvillasta tai musliinista tehdyllä pitkällä, löysällä hihattomalla chemise-aluspaidalla, jonka tarkoitus oli suojata muita vaatekappaleita hieltä, sekä suojata ihoa korsetilta. Aluspaidan ylle puettiin avohousut, jotka nimensä mukaisesti olivat keskeltä avonaiset. Keskisaumaa ei ollut, sillä umpinaiset housut nähtiin liian miehekkäinä, ja tästä syystä käyttöä hieman vierastettiin, erityisesti vanhemmat naiset maaseudulla eivät hyväksyneet housuja. Vuoden 1903 *Koti ja yhteiskunta* lehdessä arvostellaan kumpaakin alusvaatemallia. Aluspaita nähtiin liian matalakaulaisena ja lyhythaisena, aiheuttaen keuhkokatarrin ja reumatismin riskin. Kirjoituksessa myös väitetään paitamallin saaneen alkunsa yleisten, kevytmielisten naisten paidoista.²⁰ Housuja pidettiin myös merkkinä löyhästä moraalista ja tekosiveellisyydestä. Avohousut muodostivat kaksi vyötärölle kiinnitettyä lahjetta, ja vyötärölle sidottaessa ne peittivät haaraosan. Avohousut ylettyivät noin polven korkeudelle, ja niihin voitiin kiinnittää sukkanauha. Myös sukkanauhavyötä voitiin vielä 1900-luvun alussa käyttää. Chemise-aluspaidasta ja alushousuista oli olemassa myös housupuku versio kombineesit eli *combinations*, joka yhdisti nämä kaksi vaatekappaletta. Housupuvun suosio nousi vuosisadan vaihteessa.²¹

Seuraavaksi päälle puettiin korsetti. 1890-luvun tiimalasikorsetti vaihtui jugendiin sopivaan malliin, jonka taivutti selän notkolle S-muotoiseksi joutsenkaareksi vatsan pysyessä suorana. Illuusiota notkosta korostettiin toppauksilla ja pehmusteilla vyötäröllä ja takapuolella.²² Korsetti ei peittänyt koko rintamusta, joten paljas iho suojattiin usein pitsisomisteisella liivinsuojuksella. Liivinsuojuksen alla voitiin myös pitää puhallettavasta kumista tai vanutäytteestä tehtyjä tekorintoja.²³ Muotonsa korsetti säilytti valaanluista ja myöhemmin metallista tehdyillä luiskilla. Tyyli oli muodissa vuodesta 1900 vuoteen 1908, jolloin korsetit venyivät yläreiteen saakka. Pitkä korsetti helpotti istumista, sillä luiden pituus pysyi samana kuin aikaisemmin, eikä jatkunut koko mitalta.

¹⁹ Häkkinen 1995, 31.

²⁰ Kopisto 1991, 162; *Koti ja yhteiskunta* 1903 no 4, 4.

²¹ Mikkola 2019, 165-166; Kopisto et al. 1996, 48.

²² Äärimmäinen keskivartalon pienennys "tightlacing" tekniikalla oli harvinaista, kuvien retusointi kynällä oli hyvin yleistä. Sears 2016.

²³ Franck 1997, 186-187.

Koti ja yhteiskunta lehdessä kirjoitetaan myös korsettien, tai *kureliivien* yleisyydestä Suomessa. Kureliiviä pidettiin jo 1903 niin yleisenä, että sellainen löytyy joka maassa ja jokaisesta kansankerroksesta. Kankaista alusliiviä saatettiin silti käyttää korsetin rinnalla.²⁴ Ennen itse pukua korsetin päälle puettiin vielä lyhythihainen tai hihatton aluspaita, *camisole*, joka peitti korsetin luut ja suojasi päällysvaatetta. Alushameet olivat aluspaitojen ja avohousujen tavoin kevyestä puuvillakankaasta. Hame solmittiin tai napitettiin kiinni vyötärölle. Värikkäät silkki ja satiini alushameet olivat myös muodikkaita valkoisen rinnalla 1910-luvulle saakka.²⁵ Kaikkien alusasujen osat koristeltiin niin kirjailuin, pitsein tai silkein joko itse, tai ostettiin valmiina sarjatuotannon mahdollistamana.

Itse puku oli aina kaksiosainen, joitakin iltapukumalleja lukuun ottamatta. Kaksiosaisuus mahdollisti erilaisten ylä -ja alaosien yhdistelyn. Pukuun kuului yksinkertainen, takaa laskostettu hame, ja korkeakauluksinen pusero. Pusero taitettiin vyötärönauhan alle, ja liitoskohta peitettiin aina vyöllä, useimmiten v-mallisella. Vuosisadan alussa pastellit hallitsivat värimaailmaa, ja muotikankaita olivat eri kreppikankaat, musliini, tylli, sifonki, pitsi ja voilee. 1910-luvulla värit muuttuivat rauhallisemmiksi luonnonväreiksi. Hame oli vyötäröltä kapea, mutta leveni maata kohti.

Vuosisadan alussa helma saattoi olla niin pitkä, että kävellessä sitä nostaessa saattoi esitellä alushameen kauniita pitsisiä yksityiskohtia. Mallista riippuen, erityisesti kävelypukujen kohdalla helma vuorattiin plyysinauhalla, jotta hame kestää käyttöä. Helmaan voitiin myös jättää isompi alavara tuomaan vahvistusta ja rakennetta. Ulos lähtiessä nainen saattoi pukea päällyshameen suojatakseen pukuaan säältä ja lialta. 1910-luvulle tultaessa hameen malli muuttui putkimaiseksi, ja helma ulottui juuri nilkan alapuolelle. Tämän hameen päällä oli vielä puolipitkä päällyshame, joka loi tunikamaisen ilmeen.²⁶

Puserot tulivat eri tyyeissä, löysinä ja tiukasti istuvina, pitkillä ja lyhyillä hihoilla, kauluksilla tai ilman.²⁷ Erillisiä pellava- ja pitsikauluksia ja hihansuita oli saatavilla lukemattomia erilaisia ja värisiä valmistuotantona.²⁸ Vuosikymmenen alussa muodissa olleet korkeat kaulukset

²⁴ *Koti ja yhteiskunta* 1903, 4.

²⁵ Kopisto 1991, 162.

²⁶ Franck 1997, 137 & 194; Kopisto 1991, 137, 158 & 160.

²⁷ Cumming et al. 2010, 23.

²⁸ *New York Fashions 1909, 104-105 & Altman's Spring and Summer Fashions Catalog 1915, 65.*

alkoivat lyhentyä 1910-luvun lähestyessä. Puseron tuli laskeutua pehmeästi rintamukselta alas, korostaen selän notkoa. Pusero siis jätettiin roikkumaan löysästi rintamukselta alas ennen sen taittamista hameen alle. Pienen vyötärön, leveän rintamuksen ja lantion luomaa sivuprofiilia kuvailtiin englanniksi termillä *“pigeon breast”*. Vuosina 1910-1914 puserot muuttuivat väljemmiksi. Suosittu hihamitta oli $\frac{3}{4}$ yhdistettynä tiukempiin lopun käsivarren peittäviin ohuemmasta kankaasta tehtyihin irtohihoihin. Hihat pysyivät puolipitkinä.

2.2 Asusteet

Sukat oli nyt myös mahdollista hankkia valmiina, mutta niitä valmistettiin yhä myös kotona. Mustat sukat erilaisilla kirjontakoristeluilla olivat suosittuja, väri voitiin kuitenkin sovittaa sopimaan vaaleampienkin pukujen kanssa. Sukkien takasauma mahdollisti hyvän istuvuuden, ja sukat ulottuivatkin polven yläpuolelle. Suosittuja kenkämalleja taas olivat varsikengät, matalammat nappi- ja nauhakiinnitteiset kengät sekä avokkaat. Juhlapukujen kanssa suosittua oli käyttää silkki- tai pronssinahkaisia kenkiä. Myös kengät koristeltiin, useimmiten silkkiruusukkeilla tai erilaisilla metallisilla solkikoristeilla. Arkikengät olivat käytännölliset, koron korkeuden ollessa n. 3-4 cm, ja matalampi kävelykengissä. Takaa kaartuva korkomalli oli yleinen S-linjaisen siluetin vaikutuksesta. 1900-luvun alussa kenkien kärjet olivat pitkät ja suipot.²⁹

Aikuisen naisen hiukset tuli aina olla ylhäällä, ja 1900-luvun suosituin hiustyyli oli pään päälle nutturalle tai palmikolle kieritetty *pompadour* malli. Korkeutta kampauksiin tuotiin usein omista hiuksista tehdyillä pehmusteilla, joiden päälle hiukset vedettiin. Uuden permanenttitekniikan ansiosta mahdollista olivat luonnolliset kiharat ja laineet, jotka toivat lisää volyyymiä kampauksiin. Kampaukset levenivät sivusuuntaan 1908, lierihattujen kasvattaessaan suosiotaan.³⁰ Leveät hatut kruunasivat tyylin, ja niiden läpimitta saattoi suurimmillaan olla 30-40 cm. Tätä vuosien 1907 - 1910 muodikasta hattua kutsuttiin "iloisen lesken hatuksi", vuoden 1907 kuuluisan näytelmän Iloinen leski mukaan.³¹

Hatut koristeltiin runsaskätisestö helmillä, pitseillä, tyllipoimutuksilla, linnun sulilla, siivillä, tai jopa itse linnulla. Tarvittaessa käytettiin metallista, lasista, norsunluusta tai emalista tehtyjä 15-25 cm pitkiä hattuneuloja. Neulojen nupit olivat myös usein koristettu helmellä, jalokivellä tai metallista hiotulla kuviolla. Neula oli myös oiva itsepuolustusväline epätoivotulta

²⁹ Kopisto 1991, 156.

³⁰ Franck 1997, 193; Kopisto 1991, 153.

³¹ Pääosan esittäjä Lily Elsie käytti näytelmässä Lucilen suunnittelemaa kuuluisaa leveää hattua ensimmäisessä Lontoon produktiossa 1907. Teatterinäyttämöillä oli tänä aikana suuri vaikutus muotiin. Cumming et al. 2010, 130.

huomiolta. Hattu nähtiin yläluokkaisena, kun köyhempi naisväki käytti huivia.³² Kaupungeissa hattujen käyttö yleistyikin, kun nuorilla naisilla oli ensimmäistä kertaa rahaa omaan käyttöönsä ja suurempi valikoima, josta valita pukimensa. Vaatimattomistakin oloista tuleva työssä käyvä nainen saattoi ostaa vaatteita ja asusteita valmiina.

Korujen kuva-aiheisiin kuuluivat eläin- ja luontoaiheiset kuvat ja muodot, kuten myös ihmisvartalon kaaret. Aiheita haettiin kansallisromantiikan innoittamana suomalaisista muinaisesineistä, mutta myös erityisesti japanilainen estetiikka oli suosittua. Itämaiset vaikutteet jatkuivat suosiossa oloa pitkälle seuraaville vuosikymmenille. Kosmetiikan käyttö alkoi myös lisääntyä uudella vuosisadalla, kun puuterit, huulipunat, ripsivärit ja poskipunat alkoivat kasvattaa suosiotaan.³³

2.3 Rahvaanpuku

Vuosina 1880–1912 pelkästään Helsingissä vaatturinverstaiden, ompelimoiden, pesuloiden ynnä muiden vaateteollisuuden tehtaiden ja palvelujen määrä tuplaantui, ja joidenkin kohdalla jopa yli kymmenkertaistui, maaseudulta koneistumisen seurauksena vapautuneen väestön muuttaessa palveluammattien ja tehdastyön piiriin. Maalta saapuneilla naisilla oli mahdollisuus itsenäiseen talouteen, ja töitä riitti tehdastyön lisäksi siivoojille, palvelijoille, kauppiaille, ompelijoille sekä pyykkäreille. Rahatalouden yleistyessä kaupungeissa syntyi uusia kulutusmuotoja, ja ostovaatteita saattoi nyt ostaa myös työläiset.³⁴ Säätysten tunnistaminen näin ollen vaikeutui uuden vuosisadan lähestyessä ja sen alussa, pukeutumisen alkaessa ostovaatteiden myötä tasa-arvoistumaan.

Uudet tyylit omaksuivat ensin rikkaat kaupunkilaiset, joista ne liikkuivat muille kaupunkilaisille, ja lopulta maaseudulle. Palvelijat usein saivat kierrätettynä isäntäväkensä vanhoja vaatteita. Sosiaalisen nousun mahdollisuudet olivat kaupungissa huomattavasti korkeammat, ja henkilön ulkoasulla saattoi olla tähän suuri merkitys. Nuorten palvelijattarien hienommista vaateenparsista saattoi noustakin kotipuolella prostituutioepäily. Henkilö voi näin korostaa haluamaansa roolia yhteiskunnassa pukeutumalla toivutun aseman mukaan, mutta se tuo mukanaan myös epävarmuuden siitä, hyväksytäänkö hänet tähän rooliin.³⁵

Vastakohtana muodikkaalle puvulle oli hitaasti muuttuva kansanpuku. Naisten kansanpuvut alkoivat 1800-luvun puolivälin jälkeen vaihtua kansanomaisiksi puvuiksi, jotka alkoivat

³²Franck 1997, 188; Kopisto 1991, 153 & 156.

³³ Kopisto 1991, 153.

³⁴ Koskiranta et al. 1989, 61; Lönnqvist 1979, 88.

³⁵ Oittinen 1990, 51-55; Lönnqvist 1979, 21-22.

hitaasti yhdistää itseensä piirteitä muotipuvuista. Tavalliseen kansanomaiseen pukuun kuului yleensä pitkä poimutettu hame sekä esiliina, suora ja väljä napitettu röijy eli paita, sekä päähuivi.³⁶ Maalla omavaraistalouden alueella vaatevarasto oli merkittävä osa omaisuutta, jota nuoret tytöt kartuttivat myötäjäisiä varten odottaessaan naimisiin menoa. 1890-luvulla maalaisväestöäkin kehoitettiin tallettamaan rahapalkkansa, mikä ei vastannut palvelusväen todellisuutta. Joillain alueilla palkat maksettiin vielä villoina ja pellavina, jolloin palvelijattaren pankkina pysyi hänen vaatevarastonsa. Ennen ensimmäisen maailmansodan aiheuttamaa pulaa kaupunkien työläisten puku oli hyvin samankaltainen kuin maaseudulla asuvien torpparien ja mäkitupalaiisten, suurimman osan kaupunkilaisista ollessa entisiä maalaisia. Pula-aika saneli vaatteiden materiaalin sekä ulkonäön, jolloin valkoisen halvan puuvillalankakankaan myötä yleensä säätyläisille varatut vaaleat juhlapuvut alkoivat esiintyä muillakin ryhmillä.³⁷

Kaupunkiin muuttaneilla tytöillä ja naisilla oli siis mitä luultavimmin pieni varasto kansanomaisia vaatteita, jotka käyttötarkoituksessaan muuttuivat palkan salliessa muodikkaampiin pukuihin. Teollisuuden ansiosta muodikkaat vaatteet olivat siis yhä laajemman yleisön saavutettavissa, mutta valmistuote on kuitenkin aina valmistuote, ja ero muuten ehkä samankaltaisessa kalliimmassa tilaustuotepuvussa nähtiin sen laadussa ja materiaaleissa.

Kansanomaiseen pukukulttuuriin kuuluivat juhla- ja arkivaatteet. Juhlapukuja kuitenkin käytettiin niin varoen, että ne riittäisivät monelle sukupolvelle. Juhlavaatteet siirtyivät kuluessaan arkikäyttöön alus- tai työvaatteiksi. Arkivaatteiden kuluttua niistä kierrätettiin lasten kapalovöiksi ja jalkaräiteiksi. Vaatteiden pitkäikäisyyden ja kierrätyksen takia muotien vaikutus niihin oli hidasta, mikä takasi perinteiden säilymisen. Kansanomaiset hameet olivat suurelta osin pellavaa, villaa tai sarkaa, eli vanutettua villakangasta. Erilaisia ostokankaita oli myös saatavilla, kuten satiinia ja painettua kangasta.³⁸ Kansanomaiset vaatteet kierrätettiin siis tarkoin, mistä syystä niitä ei ole nykypäiviin säilynyt yhtä paljon, toisin kuin vaikka yläluokan vähän käytettyjä, kalliita ja loistokkaita tanssiaispukuja.

Päähinekeskustelu rahvaan naisten oikeudesta käyttää huivin sijaan myös hattua alkoi 1800-lopulla, jonka tarkoituksena oli edistää naisten keskeistä tasa-arvoa. Hatun nähtiin kuuluvan

³⁶ Mikkola 2019, 152.

³⁷ Lönnqvist 1979, 24, 78, 86, 99 & 103.

³⁸ Lönnqvist 1979, 78-80.

säätyläisille, ja huivin kansalle. 1900-luvulla puhuttiin enemmän hatun hyvistä ominaisuuksista, eikä sen merkistä herraskaisuuden symbolina.³⁹

3. Prostituoitujen julkisessa tilassa

3.1 Pukeutumista yli luokkarajojen

Ennen uutta vuosisataa Helsinki oli muun Suomen tavoin tiukka sääty-yhteisö, jossa vallitsi jyrkät erot eri yhteiskuntaluokkien välillä. Helsingin ja työläisväestön nopea kasvu yhdistettynä demokratisoimiskehitykseen, alkoi murtamaan vanhoja järjestelmiä. Pääkaupungin merkitys opiskelun ja kaupan sydämenä loi sopivan pohjan prostituutiekulttuurin kehitykselle ja kasvulle. 1800-luvun aikana prostituutio oli Helsingissä olennainen osa miesten huvittelua, ja ne kulkivatkin käsi kädessä. Seksityöläisten määrän ja sen normaaliuden puolesta Helsinki oli kuin mikä tahansa eurooppalainen suurkaupunki.⁴⁰ Prostituutio kuitenkin aiheutti avoimuudellaan myös närkästystä kansalaisissa, erityisesti naisissa, ja eri liittojen piireissä. Sääty-yhteiskunnan mureneminen sekä sen mukana alkanut pukeutumissääntöjen hämärtyminen aiheutti myös huolta niin kaupungissa kuin maallakin.

Säädynmukaisen pukeutumisen rajat helpottivat ihmisiä hahmottamaan sosiaalista todellisuuttaan ja kanssakäymistä muiden ihmisten kanssa. Nuoret naiset ottivat kuitenkin alkavan pukeutumisen vapautumisen mieluusti vastaan. Kaupungeissa asuvat, koulutetut, ja yleensä palvelu- ja teollisuusammateissa leipänsä ansaitsevat naiset levittivät uudet muodit kotiseuduilleen maalle. Kaupunkityöväen uudet kulutustottumukset voitiin maalla nähdä sosiaalisena nousuna, vaikka luokkarajaa ei olisikaan oikeasti ylitetty. Kotipuolella uusia hattuja ja hameita ei kuitenkaan otettu avosylin vastaan. Uudet muodit herättivät epäilykset nuorten naisten lankeamisesta huonoille teille. Myös kaupungissa palvelijattaren pukeutuminen emäntänsä tyylin mukaisesti koettiin säädyttömäksi. Jo kauniin pukeutumisen tavoittelu voitiin tulkita johtavan prostituutioon.⁴¹

Muodin kiertokulku nopeutui pääkaupunkiseudulla teollistumisen päästessä vauhtiin, ja monet maalaistytöt haikailivatkin Helsinkiin ja herraskaisesta pukeutumisesta. Innostus uusiin tyylihin liitettiin huvitteluun kaupungin tansseissa ja konserteissa. 1800-luvun lopun kasvava railakas kaupunkikulttuuri ja yöelämä herätti keskustelua siis muuallakin Suomessa. Seuraelämällä oli tiukka säätyjako, mutta kadulla kohtasivat kaikki, erityisesti prostituoitujen

³⁹ Oittinen 1990, 58-59.

⁴⁰ Häkkinen 1995, 222.

⁴¹ Mikkola 2019, 148, 153-154; Häkkinen 1995, 31.

suosimalla Esplanadilla. Vuosisadan lopulla alkoi keskustelu säädynvastaisesta pukeutumisesta, puolesta ja vastaan, ja sen keskiössä olivat naiset. Keskustelu koski erityisesti hattuja ja huiveja. Huivin vaihto hattuun merkitsi halua nousta sosiaalisissa piireissä, ja naisasialiike pitikin hattujen käytön yleistämistä naisten välisenä tasa-arvokysymyksenä. Mielipiteitä kuului asian puolesta ja vastaan. Hattuja vaadittiin kaikkien naisten päähän, mutta konservatiiviset tahot halusivat varata hatun vain yläluokan naisten oikeudeksi. Kompromissiksi kansannaisille ehdotettiin olkihattujen käyttöä. Väittely hatun sopivuudesta jatkui pitkään – 1880-luvulta 1900-luvulle saakka naisyhdistykset, järjestöt ja osastot julkaisivat asian puolesta kirjoituksia lehdissään.⁴²

Kulutus, varsinkin ylenpalttinen sellainen, nähtiin sääty-yhteiskunnassa sen kuuluvan vain yhteiskunnan kermalle. Erityisesti vanhemmat ihmiset pitivät kiinni tästä jumalalta peräisin olevasta järjestelmästä. Säätyyn tai säädyttömyyteen synnyttään, ja siinä kuollaan. Asiaa ei helpottanut, että uudet muodit liitettiin huonoon talouden hoitoon sekä kevytkenkäisyyteen. Rahan käyttö sellaisiin turhamaisuuksiin kuin muodikkaisiin vaatteisiin jättäisi vähemmän varoja elämän perustarpeisiin, kuten ruokaan ja käytännöllisiin pukimiin. Maalla muodikkaasti, tai säädyttömästi pukeutuvat rahvaan naiset ja tytöt joutuivat usein pilkan kohteeksi, esitellessään ostoksiaan kaupungista. Huivittomia naisia saatettiin kutsua viiden pennin naisiksi, ja meikkaaminen saattoi lyödä prostituutio epäilyissä viimeisen naulan arkkuun.⁴³ Säädyttömyys tuotti häpeää, jos ei pelkästään pilkan kohteelle vaan myös tämän perheelle, joka murehti tyttärensä villiä kaupunkielämää.

3.2 Kirkko ja yhteiskunnalliset liikkeet

Kirkolla oli 1900-luvun alussa suuri vaikutus ihmisten maailmankuvaan, ja kristillisen eskatologian mukaan tulkittiin, että muuttuva pukeutuminen oli merkki lähestyvistä lopun ajoista. Vallitsevat ja vakiintuneet pukeutumissäännöt nähtiin osana jumalan luomaa maailmanjärjestystä, mikä merkitsi sitä, että uudet muodit olisivat olleet tämän järjestyksen vastaisia. Pienetkin muutokset vaatetuksessa pidettiin merkinä osana teollisuuden tuomaa yhteiskunnallista muutosta. Vaatteiden uskonnollinen paheksuminen liittyi sen turhuutena pitämiseen, ja liiallisena luksuksena näkemiseen.⁴⁴

Luterilainen uskonto oli syvästi liitoksissa suomalaiseen sääty-yhteiskuntaan, joka oli voimassa vuoden 1906 eduskuntareformiin saakka, josta siirryttiin yleiseen ja yhtäläiseen

⁴² Oittinen 1990, 54, 56, 58-59.

⁴³ Mikkola 2019, 159, 164.

⁴⁴ Mikkola 2019, 148, 156-157.

äänioikeuteen, jonka myötä kaikki entiset säätyjaon ulkopuolella olleet täysikäiset miehet, että ensi kertaa myös naiset, saivat äänioikeuden sekä asettua vaaleissa ehdolle. Naiset saivat muutoksen myötä alustan ajaa heille tärkeitä asioita, joihin prostituutio ongelma kuului muiden siveellisyysasioiden ohessa.⁴⁵

Erinäiset kristilliset järjestöt olivat jo 1880-luvulta alkaen mukana prostituutiokeskustelussa, ja ajoivat ohjesääntöisen prostituution lakkauttamista. Helsingin kaupunkilähetys pyrki tarjoamaan niin hengellistä kuin aineellista apua niitä tarvitseville naisille. Lähetysten näkemys kuitenkin oli, ettei ollut sen tehtävä tuomita tai ottaa kantaa lainsäädäntöön. Kirkko tavoitteli 1890-luvulla alkaen kolmessa kirkolliskokouksessa *luvallinen haureuden* lopettamista, mutta kirkon esitys ei kuitenkaan johtanut toimenpiteisiin.⁴⁶

Vapaa ja satunnainen, sekä erityisesti maksullinen seksuaalisuus nähtiin uhkana perinteisille arvoille ja ihanteille, ennen kaikkea yhteiskunnan perusyksikölle, perheelle. “Maksettu rakkaus” uhkaa ja vaarantaa yhteiskunnan uskonnollisuutta ja moraalialia, ja sen taustalla kytee jyrkkä kaksinaismoraali. Seksipalvelujen ostaminen nähtiin miehille ymmärrettävänä, ja jopa terveenä, sillä miehen seksuaalinen pidättäytymistä pidettiin jopa vahingollisena, seksiä myyvä nainen taas oli langennut ja huonomaineinen. Muut laittomat suhteet, eli esiaviolliset tai avioliiton ulkopuoliset suhteet nähtiin kuitenkin tuomittavampina kuin miesten ja prostituoitujen väliset. Kristillisen seksuaalietiikan mukaan kaikki sellainen sukupuolivietin tyydyttäminen, joka tapahtui avioliiton ulkopuolella, oli syntistä. Sääty-yhteiskunnassa prostituution voitiin nähdä kuitenkin myös “säästävän” yläluokkalaisia tyttäriä esiaviollisilta suhteilta. Näiltä tytöiltä ja naisilta vaadittiin ehdotonta pidättyväisyyttä minkäänlaisesta sukupuolielämästä.⁴⁷

Huomattavaa kuitenkin on, miten maaseudulla yleensä suhtauduttiin nuorison sukupuolielämään. Maaseudulla koettiin sukupuolisuuden suhteen suurempaa vapautta kuin kaupungissa. Esiaviolliset suhteet suvaittiin, varsinkin jos sitä seurasi avioliitto. Vapaita suhteita ei joissain osissa Suomen maaseutuja paheksuttu, mutta huoli prostituutiosta ja sen myötä maineen menetyksestä paheellisissa kaupungeissa olivat suuret.⁴⁸

Naisasialiikkeiden tärkeänä tavoitteena jo 1800-luvun loppupuolella oli prostituution kieltäminen, ja he käyttivät vaikuttamiskeinonaan keskustelukulttuuria. Eri järjestöt julkaisivat

⁴⁵ Nieminen 1951, 35; Nygård 1998, 57.

⁴⁶ Tikka et al. 2018, 135.

⁴⁷ Häkkinen 1994, 93-94, 106-107; Nieminen 1951, 43, 188.

⁴⁸ Tikka et al.: 2018, 112; Nieminen 1951, 88, 208.

lehtisiä ja kirjasia sekä pitivät luentoja liittyen raittiuteen, sukupuolimoraaliin, ja kaksinaismoralistisiin käyttäytymisnormeihin. Naisia kaikista eri taustoista näkivät prostituution yhdeksi isoimmista yhteiskunnallisista ongelmista. Suomen Naisyhdistys näki prostituoidut langenneina ja apua kaipaavina naisina. Vapautettavien tärkeysjärjestyksessä ensimmäisenä olivat kuitenkin yläluokan sivistyneet naiset itse, jotka kaipasivat vapautusta miesten holhouksesta. Erityisen tärkeänä nämä naiset näkivät vapauden kulkea kadulla rauhassa illalla. Prostituoitujen pidätyksissä sattui erehdyksiä, kun poliisit luulivat myöhään ulkona liikkuvaa, komeasti pukeutunutta porvarisnaista prostituoiduksi. Sivistyneistön naiset saattoivat myös saada osakseen ehdotuksia maksullista seuraa etsiviltä miehiltä. Nämä vahvistivat naisten liikkeiden halua saada kaupungin kadut illalla myös heidän käyttöönsä, ilman pelkoa leimatuksi tulemisesta.⁴⁹ Prostituoitujen pukeutuminen, ja sen säädyttömyys, ei itsessään ei ollut yksi niistä syistä miksi prostituutio nähtiin vaarallisena yhteiskunnalle.

Ohjesääntöisen prostituutio tuli lainvoimaiseksi vuonna 1908, jonka seurauksena korkeatasoisemman bordelliprostituution julkisen toiminnan aikakausi päättyi. Valvonta siirtyi poliisilaitokselta sosiaaliviranomaisille, mutta toimenpiteet eivät sinänsä muuttuneet, sillä poliisit yhä toimittavat pidätykset, että naisten kuulustelut. Muutos jäi muodollisuudeksi, mutta sen seurauksena valtiolta pystyi irtisanoutumaan seksikaupan hyväksynnästä, ja ilmaisemaan kantansa prostituutiosta, joka aikaisemmin oli ollut Helsingissä näkyvää ja kuuluvaa.⁵⁰ Lakimuutoksen seurauksena prostituoitujen määrä vain kasvoi, samalla kun heidän yhteiskunnallinen asemansa heikkeni. Naisjärjestöt eivät itsekään olleet lakimuutoksen tuloksiin, tai tuloksettomuuteen, tyytyväisiä, ja vaativat siveellisyyskomitean perustamista. Valkonauhaliiton, naisjärjestöjen siveellisyyskokouksen sekä naiskansanedustajat saivat toiveensa läpi, ja komitea perustettiin 1917. Siveellisyyskomitean tarkoituksena oli löytää toinen ratkaisu prostituutiopulmaan, joka kuitenkin pääsisi käsittelyyn vasta vuonna 1931.⁵¹

Valkonauhaliitto toimi hyvin aktiivisesti ja laajasti niin politiikassa kuin kansalaisten arkielämässä. Liiton mielestä ohjesääntöinen prostituutio edusti selkeää kaksinaismoralismia, ja halusi saada myös miehet oikeudelliseen vastuuseen. Valkonauhaliiton työsarka kasvoi bordellien sulun myötä, jolloin he pyrkivät tukemaan niissä työskennelleitä naisia. 1905 perustettu liitto teki prostituutiota ehkäisevää valistustyötä, tarjosivat turvakoteja, sekä siveellisyys -ja lähetystyötä. Käytännössä yhdistyksen sisaret olivat rautatieasemalla vastassa

⁴⁹ Tikka et al. 2018, 111-114, 119-120; Häkkinen 1995, 30.

⁵⁰ Tikka et al. 2018, 134; Häkkinen 1995, 168, 222.

⁵¹ Tikka et al. 2018, 140.

Helsinkiin saapuvia nuoria naisia, ja varoittivat heitä kaupungin uhista. Prostituution ehkäisynä he myös osoittivat heitä työnhakuun. Yhtenä suurena Valkonauhaliiton aikaansaannoksena oli naispuolisten siveyspoliisien palkkaus.⁵²

Yhteiskunnassa, jossa vallitsee tiukka ja tarkasti vartioitu seksuaalimoraali, luo puitteet ja kysynnän prostituutiolle. Ohjesääntöistä prostituutiota kumotessa ei otettu huomioon sitä, mikä itse asiassa loi monelle naiselle sen tilanteen, joka sysäsi kyseiseen ammattiin. Taustalla oli ennen kaikkea köyhyys. Seksityö myös houkutteli sen näennäisesti helpon tienaus tavan takia, eikä taloudellisen tilanteen parantuessa välttämättä enää nähty syytä jatkaa prostituutiota.⁵³ Myös työväenliike otti kantaa prostituutiokysymykseen, ja se kannatti yhteistyötä naisasialiikkeen kanssa. Eduskuntaudistuksen jälkeen Työläisnainen-lehdessä syytettiin naisjärjestöjä niiden epärealistisuudesta. Työväenliike näki prostituution osana kapitalismin luomaa porvarillista yhteiskuntarakennetta, eikä näin yhtynyt naisliikkeiden näkemykseen siitä, mikä prostituutiota aiheuttaa.⁵⁴

4. Prostituoitujen pukeutuminen

4.1 Pidätyskuvat

Valokuvauksella on sen kehittämisestä alkaen 1800-luvulla tavoiteltu autenttisuutta ja objektiivisuutta. Valokuvat nähtiin mekaanisina, suorina kopioina luonnollisesta maailmasta, toisin kuin piirroksot ja maalaukset, jotka nähtiin enemmänkin tekijänsä luomuksina. Pidätyskuvat edustavat valokuvauksen hyvin mekanisoitua muotoa, sen tarkoitus on tunnistaa, ja ikuistaa syyllisen piirteet. Pidätyskuvia pidettiin valokuvauksen objektiivisimpana muotona, sillä kameran nähtiin tallentavan todellisuuden juuri sellaisena kuin se on. Jonathan Finn esittää ajan pidätyskuvalle, *mug shotille*, kaksi ensisijaista tarkoitusta; sen avulla henkilöä voitiin pitää tarkkailun alaisena silloin kun hän ei ollut poliisin hallussa, ja estää valenimien antaminen tulevissa pidätyksissä tunnistamalla tämän kasvot.⁵⁵

Euroopassa pidätyskuvia käytettiin osana rikoksen tekijän rankaisua ja häpäisyä, julkaisemalla niitä sanomalehdissä, jotka kasvattivat suosiotaan lukutaitoisuuden kasvaessa. Rikolliset, ja pidätetyt kehot esiintyvät normaalin ja poikkeavan välissä. Niihin liittyy kysymys vallasta, valvonnasta ja yksityisyydestä. Erityisesti naisten pidätyskuvat nähdään kiehtovina. Yksi syy,

⁵² Tikka et al. 2018, 132-133.

⁵³ Tikka et al. 2018, 127, 140; Häkkinen 1995, 226-227.

⁵⁴ Nygård 1998, 56.

⁵⁵ Finn 2009, 12, 19.

miksi naisten pidätyskuvat kiehtovat johtuneet siitä, miten naiset ovat rikoksen tekijöinä vähemmistö. Naisista otetut pidätyskuvat voidaan feministisesti tarkasteltuna nähdä myös objekteina, miehen katseen kohteina ja sen vallassa olevina.⁵⁶ Poliisit, eli mitä useimmiten miehet, ottavat kuvat, he käsittelevät naisia ja luovat kuvan oton ilmapiirin, ja vaikuttavat naisten kokemukseen siitä. Prostituoituilla ei ollut juurikaan oikeusturvaa, ja poliisit suhtautuivat heihin vähintäänkin halveksuen. Osa näistä naisista oli kuitenkin päätenyt poliisimiehen kanssa naimisiin ohjesääntöisen prostituution lakkauttamisen jälkeen.⁵⁷

Suomalaisissa sanomalehdissä ei kuitenkaan 1900-luvun alussa näy merkkejä speaktaakkelimaisesta pidätyskuvien käytöstä, tai edes niiden julkaisuista ylipäätään. Prostituutiosta pidätetyt kirjattiin tarkastuksen alaisiksi, joten kuvien ottamisen voisi nähdä olevan osa tarkkaa kirjan pitoa, jolla Helsingin monista sadoista seksityöläisistä pysyttiin kärryillä. Prostituoituja saatettiin ottaa päivittäin kiinni jopa viisitoista.⁵⁸ Kuvilla voi nähdä olevan syvempi tarkoitus poliisilaitokselle, niistä löytyvien merkintöjen takia. Naisten elämää ja terveyden tilaa seurattiin tarkasti, jotta vaaralliset sukupuolitaudit eivät pääsisi leviämään. Pidätyskuvia ei siis otettu vain osana naisten rangaistusta. Ne toimivat kirjan pidon, ja samalla vallan käytön ja valvonnan osana, joista näki ketkä ovat tehneet naimakaupat, ketkä kuolleet, ja ketkä olivat vielä tarkkailun alaisena.

Helsingin poliisilaitoksen tuntomerkkitoimiston ottamissa pidätyskuvissa esiintyy helsinkiläisiä naisia eri elämän vaiheilta. Nuoria ja vanhoja, yläluokkaisia ja työväenluokkaisia, muutama ylioppilaskin löytyy joukosta. Osa kuvaustilanne hymyilyttää tai huvittaa, osan kasvoilta näkyy vakavuus ja elämän kova kohtelu.⁵⁹ Suurin osa kuvatuista naisista kuitenkin esiintyy ilmeettöminä. Pidätyskuvissa ilmeilyllä on voitu myös yrittää estää myöhempi tunnistaminen. Suoranaista ilveilyä ei kuvissa kuitenkaan juurikaan esiinny, joten tässä tapauksessa ei voitane puhua suoranaisestä taktiikan käytöstä. Tilanne on voinut lähinnä olla jännittä tai huvittava, erityisesti seikkailunhaluisille nuorille naisille, tai päihtymystilalla on voinut olla osuutta asiaan. Kuvattavana olemisenkin kokemukset ovat siis hyvin erilaiset.

⁵⁶ Finn 2009, 19, 25; Lashmar 2014, 79, 81.

⁵⁷ Häkkinen 1995, 175-176.

⁵⁸ Häkkinen 1995, 175.

⁵⁹ Katso liitteet.

4.2 Prostituoitujen tunnistaminen

Vuonna 1894 annettiin Keisarillinen julistus, jolla pyrittiin suojelemaan julkisia tiloja ja katuja liian säädyttömältä pukeutumiselta ja esiintymiseltä. Julistus koski nimenomaan katuprostituoituja, sillä julistuksessa todetaan, että mikäli haureudelle altis henkilö oleskelee yleisillä paikoilla säädyttömässä vaatteissa, ja kiihottavalla käytöksellä tai muulla tavalla häiritsee säädyllisyyttä ja siveellisyyttä, tulee poliisiviranomaisen poistaa nämä häiriöt, asettaa henkilö syyteeseen tai muuten estää tapauksen toistuminen. Siveellisyyspoliisin tulkinnan mukaan julistusta ei voitaisi sovitaa koskemaan katuja kiertäviä naisia, jotka eivät pukeutuneet epänormaalisti, ja käyttäytyvät hillitysti. Mikäli prostituoitu ei sivuuttanut lääkärintarkastuksiaan, oli jo poliisin kirjoissa, eikä herättänyt suurempaa huomiota, hän saattoi kierrellä kaupunkia asiakkaita etsimässä vapaasti.⁶⁰

Muodikkaasti ja siististi pukeutuneet seksityöläiset hukkuvat ihmisten massaan helpommin, toisin kuin selkeästi huomiota herättävät. Vahva meikki on myös nähty merkinä prostituoidusta. Hajuvedet, punatut huulet ja tummennetut kulmakarvat ovat Antti Häkkisen mukaan kuuluneet seksityöläisten tuntomerkkeihin.⁶¹ Vaikka seksityöläisen keho on kadulla peitetty, vaatteet yhdistettynä ruumiin kieleen voivat paljastaa paljon. Puettu vartalo viittaa piilossa olevaan kehoon, joka halutaan paljastaa.⁶²

Suomen terveydenhoito-lehdessä ilmaistaan vuonna 1919 huoli yleisten naisten tavasta kiinnittää hameensa tiukasti vedettävillä nauhoilla vyötärönsä ympäri. Tämän nähtiin vahingoittavan vatsanpohjan arkoja elimiä ja niiden toimintaa.⁶³ Tiukasti kiedotut hameet ovat tulleet mitä ilmeisimmin naisten säännöllisissä terveystarkastuksissa, ja aiheuttanut huolta lääkäreissä. Pidätyskuvista asiaa ei voida täysin varmistaa, sillä vyötärölinjaa ei useimmissa kuvissa näy. Tiukalla linjalla on voitu korostaa omaa kehoa, ja näin houkutella asiakkaita. Asia ei mennyt terveydenhoidon ammattilaisilta huomaamatta. On toinen asia, vahingoittivatko tiukasti vedetyt nauhat tosiaan naisten elimistöä. Kadulla seksiä kauppaavan naisen oli siis pystyttävä nostattamaan mahdollisen asiakkaan mielenkiinto, mutta pysyttävä myös piilossa poliisilta ja olla herättämättä liikaa huomiota ympäristössään.

Pukeutumisen lisäksi ruumiillisuus oli seikka, joka ilmaisi ammattikuntaa. Asiakkaat pystyivät tunnistamaan seksipalveluja myyvän naisen ihmisten massasta puheen, pukeutumisen ja

⁶⁰ Häkkinen 1995, 29-31.

⁶¹ Häkkinen 1994, 114.

⁶² Franck 1997, 75.

⁶³ *Suomen terveydenhuolto-lehti* 1919 no 9, 12.

yleisen käyttäytymisen perusteella. Tupakan poltto, itsevarmuus, kiusoittelu, mahdollisesti humalassakin olo, sekä tietyissä paikoissa oleilu, erityisesti Esplanadilla, olivat merkkejä prostituoidusta. Todennäköisiin asiakkaisiin saatettiin jopa tarttua kiinni, jonka jälkeen “iskeminen” tapahtui. Tällainen toiminta saattoi johtaa kuitenkin hankaluuksiin, jos mies ei pitänyt naisen aggressiivisuudesta, kiusaantui ja kutsui poliisin.⁶⁴ Tällainen kehon käyttö voidaan nähdä liittyvän karkeaan kuvaan katunaisista.

1900-luvulle tultaessa prostituutiota alkoi esiintymään ja kohdistumaan enemmän myös kaupungin laidoille.⁶⁵ Prostituutio oli alkanut työväenluokkaistumaan ohjesääntöisyyden lakattua, kun korkeasti koulutetut ja yläluokkaiset ruotsalaiset seksityöläiset palasivat kotimaahansa, eikä uusilla suomalaisilla prostituoiduilla ollut yhtä korkeaa ammattitaitoa. Vielä 1910-luvulla kadun kieli oli vielä ruotsi ja venäjä, joten myös kielitaitoa vaadittiin ainakin sen verran, että ehdottelu asiakkaille onnistui.⁶⁶

Tavallinen kertakorvaus katuprostituoidulle vastasi ammattityömiehen päivän palkkaa⁶⁷, ja korvaus määräytyi asiakkaan maksukyvyyn sekä prostituoidun vaatimien ja asettamien kulujen mukaan. Naisen asettamaan taksaan vaikuttivat sijoitettavat rahamäärät vuokraan, vaatteisiin, terveystarkastuksiin ja mahdollisesti myös alkoholiin sekä lastenhoitoon. Tuloja saattoivat karsia sairaalassa- ja vankilassaoloajat. Moni ei päässyt rikastumaan, ja suurin osa prostituoiduista pysyi köyhinä.⁶⁸

4.3 Huiveja ja hattuja – prostituoitujen väliset luokkaerot

Luokkakajo vanhemmissa pidätyskuivissa on selkeä. Rahvasta edustavilla naisilta löytyy usein päältään yksinkertainen takki, päästään huivi, ja hartioiltaan tai kokonaan naisen ympärille käärittynä myös shaali.⁶⁹ Siniharmaata tai harmaata shaalia on pidetty prostituoitujen epävirallisena tunnuksena, jonka voitiin nähdä suojelevan kunniallisempina nähtyjä naisia, ja viestittää mahdollisille asiakkaille naisen aikeista.⁷⁰ Mustavalkokuvista väriä ei voida tarkasti tunnistaa, mutta kaikki shaalit näyttävät harmailta, tai muuten vaaleilta. On siis hyvin mahdollista, että naisten hartioilla lepäävät vaaleat shaalit ovat juuri tähän kyseisestä tarkoitusta varten. Ylempiluokkaiset naiset taas erottuvat kuvien joukosta kookkaiden sulin,

⁶⁴ Häkkinen 1995, 32-33.

⁶⁵ Tikka et al. 2018, 151.

⁶⁶ Häkkinen 1994, 115.

⁶⁷ Kirvesmiehen päiväpalkka vuosina 1900-1910 n. 5-8 markkaa päivässä. Prostituoidut tienasivat asemastaan riippuen 1-10 markkaa päivässä. Häkkinen 1995, 49.

⁶⁸ Häkkinen 1995, 33, 185-187.

⁶⁹ Liite 1.

⁷⁰ Häkkinen 1995, 32.

kukin, ja turkein koristelluin hattujensa ansiosta, kuten kuvasta kaksi nähdään.⁷¹ Erityisesti talvella otetuissa pidätyskuvissa näkee varakkaampien naisten päällä monenlaista turkismuotia.⁷²

Pidätyskuvissa olevat naiset ovat kaikki hyvin tavallisen näköisiä. Nykypäivästä katsottuna kenenkään ulkonäkö ei vastaa kuvitelmaa 1900-luvun alun vahvasti ehostetusta viettelijättärestä. Meidän käsityksemme vahvasta meikistä on myös hyvin erilainen kuin yli 100-vuotta sitten. Merkkien etsiminen ehostuksesta mustavalkoisista kuvista on hyvin haasteellista. Ottaen huomioon pidätettyjen naisten määrän, vain pieneltä osalta voi erottaa punattuja huulia⁷³ tai tummennettuja kulmia.⁷⁴ Voisiko olla, että työn tuoma paine pukeutua muodikkaasti, vie suuren osan prostituoidun varoista, eikä ehostustarvikkeisiin pystytä panostamaan? Ehostamisen vähyys näkyy kuitenkin myös varakkaammilta vaikuttavien naisten kuvissa. Havainto näennäisestä meikittömyydestä on yllättävää, sillä tunnetaanhan koko ammattikunta “maalattuina naisina”.

Varakkaampina itsensä edustavat naiset on vaikeaa sijoittaa tiettyyn prostituoitujen ryhmään. Ovatko he töissä bordellissa tai ravintolassa? Kadulla työskentelevien naisten lähtökohdat olivat usein heikommasta sosiaalisesta asemasta, ja he olivat myös heikommin koulutautuneita, eivätkä heidän tulonsa olleet yhtä suuret kuin sisällä bordelleissa työskentelevien seksityöläisten.⁷⁵ Poliisin haaviin oli kuitenkin helpompi joutua kadulla, joten todennäköisenä voisi pitää, että kuvissa varakkaammankin näköiset naiset olisi otettu kiinni esimerkiksi ravintoloiden ympäristöstä Helsingin keskustassa, tai he ovat sattuneet liikkumaan epäilyttävän oloisesti myöhään illalla ulkona. Nämä naiset ovat siis voineet kuulua siihen prostituoitujen ryhmään, jotka väliaikaisesti tai pysyvästi onnistuivat nostamaan elintasoaan ja näennäisesti liikkua ylempään luokkaan.

Muutamalla naisella voi havaita Cléo de Mérode -tyylisen kampauksen, josta pystytään näkemään naisten tyylivaikutteita- ja ikoneita. Cléo de Mérode oli 1900-luvun ehkä tunnistettavin julkisuuden naishenkilö. De Méroden tavaramerkki oli hänen hiuksensa, jotka olivat aina keskeltä jaetut, ja korvat peittävät. Tyyli viesti viattomasta tyttömäisyydestä, joka soti koko aikakauden komeilevaa naisihannetta vastaan. Kampaus erotisoitiin voimakkaasti,

⁷¹ Liite 2.

⁷² Liite 3, Prostituoitujen valokuvat, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston arkisto, Bd: 13, KA.

⁷³ Liite 4.

⁷⁴ Prostituoitujen valokuvat, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston arkisto, Bd: 13 & 14, KA.

⁷⁵ Häkkinen 1994, 115.

sillä naisen korvat eivät koskaan näkyneet. Kuvapostikortit tanssijattaresta levisivät ympäri Eurooppaa myös Suomeen, jolloin naiset kadullakin ovat voineet ihastella ja inspiroitua de Méroden ilmeestä.⁷⁶ Tätä kampausta esiintyy muutamilla naisilla niin vanhemmissa kuin uudemmissakin kuvissa.⁷⁷ Huomioitavaa on kuitenkin myös se, että kampaus on hyvin yksinkertainen ja helppo vaihtoehto ajan muille muotikampauksille. Pidätyskuvissa esiintyvien hiustyylien suosituimmat ovat läpi 1900-luvun ensi vuosikymmenten suosionsa pitäneet, enemmän tai vähemmän näyttävät ja huolitellut nutturakampaukset. Nuttura kampausten rinnalle nousi myös paljon erilaisia palmikkokampauksia 1910-luvulla, jotka koristivat joko päälakea tai pään sivuja.⁷⁸

1900-luvun hatut ovat asetettu painovoimaa uhmaten aivan päänpäälle. Niihin on kiinnitetty mitä erilaisimpia sulkia, kankaita ja tekokukkia. 1900-luvun korkeat hatut sekä olkihatut ovat vuosikymmenen vaihteen lähestyessä vaihtuneet leveään ja syvään ”iloisen lesken” hattuun, jotka ovat koristeltu tyllillä ja tekokukilla.⁷⁹ Iloisen lesken hattu ei pysynyt muodissa erityisen pitkään, joten naiset ovat hankkineet ne viimeistään vuoteen 1910 mennessä. Lesken hattujen kuviin ilmaantumisen jälkeen hattuja ei enää kuvissa nähdä. Muutamana erikoisuutena, näkyy eräillä naisilla hyvin korkea ja syvä hattu⁸⁰, sekä valkoinen villaista materiaalia muistuttava lätsä⁸¹. Ensimmäisenä mainitun hatun materiaalia on vaikeaa erottaa, mutta oljista tehdyt hatut olivat tähän aikaan myös hyvin suosittuja niin lasten, nuorten kuin aikuistenkin keskuudessa. Kyseinen hattu onkin hyvin tyttömäinen ja lapsekas, ja kuvan nainen edustaakin aineiston nuorinta päätä. Toisella naisella on tuima ilme, jota lätsä korostaa.⁸² Lätsät olivat miesten vaatekappale, joten kyseessä on vahva kannanotto.

Kuvissa alkaa näkyä hattujen ja huivien sijaan erilaiset rusetit ja nauhat⁸³, jotka on kiedottu hiuksiin, nutturan ympärille takaraivolle ja pään ympärille. Huomattavan paljon naisilla alkaa esiintyä hiuksissaan myös ovaalin ja ympyrän muotoisia hiussolkia. Noin viidelläkymmenellä naisella on erotettavissa korvakoruja, ja noin neljälläkymmenellä kaulakoruja. Kaulakäädyt,

⁷⁶ Kalha 2013, 26.

⁷⁷ Liite 5.

⁷⁸ Prostituoitujen valokuvat, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston arkisto, Bd: 14, KA.

⁷⁹ Liite 6.

⁸⁰ Liite 7.

⁸¹ Liite 8.

⁸² Prostituoitujen valokuvat, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston arkisto, Bd: 14, KA.

⁸³ Liite 9.

erityisesti pitkät sellaiset, näyttävät nousseen muotiin 1910-luvulle tultaessa, vaikka niitä esiintyy vanhemmissakin kuvissa.⁸⁴

Nämä naiset, erityisesti 1910-luvulla, voidaan nähdä edustavan itsenäisesti toimeen tulevaa työväenluokkaa, jotka pystyvät elättämään itsensä mukavasti, ainakin hetkellisesti. Yläluokkaisuutta ei kuitenkaan voida täysin sulkea pois. Hatuista ja huiveista voisi vetää helposti suorja johtopäätöksiä naisten sosiaalisesta asemasta, mutta asia ei ole lopultakaan aivan selkeä. Suuri olkihattujen käyttömäärä voisi viitata rahvaaseen, sillä niiden käyttö nähtiin rahvaalle sopivammalta. Vaihtelut i'issä ovat myös supistuneet uudella vuosikymmenellä, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta suurin osa naisista vaikuttaa olevan noin 20-30-vuotiaita. Vanhempien naisten kuvissa näkyy vielä 1900-luvun puseromallit sekä kampaukset.⁸⁵

1910-luvulla otetuissa pidätyskuvissa muoti vaikuttaa selkeästi demokratisoituneen. 1900-luvun korkeat, joskus tärkätyt kaulukset, ovat alkaneet madaltumaan, joillakin paljastaen solisluiden päät kaulan alla. Merimiestyylliset kaulukset ovat yleistyneet, ja niitä näkyy monella nuorella naisella. Varakkaampien ja yläluokkaisten prostituoitujen vaatetuksessa nähtiin 1900-luvulla paljon pitsikoristeita, ja enemmän vaihtelua kankaiden kuoseissa. Kankaiden materiaaleiksi voidaan erottaa pitsin lisäksi ainakin silkkiä ja samettia. Myös neuletakkeja esiintyy joillakin varakkaammilla naisilla. Puuvilla on myös ajalle hyvin tyypillinen kangas, jota esiintyy myös paljon, erityisesti rahvaalla, jonka pukeutuminen on muutenkin arkisempaa. Sääty-yhteiskunnan aikana värit viestivät myös kantajastaan paljon. Yläluokan naiset pitäytyivät vaaleissa ja hillityissä väreissä, ja nuoret pukeutuivat viattomaan valkoiseen. Räikeät värit liitettiin rahvaaseen.⁸⁶

Havainnollistaakseni kansanomaisen pukeutumisen pysyvyyttä ja muuttumattomuutta, palataan ajassa noin kolmekymmentä vuotta taaksepäin. Vuonna 1872 hukkuneen prostituoidun perinnöksi jäivät vain hänen päällään olleet vaatteet sekä muutama esine. Vaatekappaleet olivat pieni huivi, leninki, alushame, sukkanauhaliivit, kumivyö, kengät, harmaaruutuinen huivi, sekä käsilaukku ja hopeiset korvakorut.⁸⁷ Vaikka nainen kuoli vuosikymmeniä ennen käsillä olevaa aikakautta, hänen jälkeensä jättämät vaatekappaleet vastaavat hyvin myös pidätyskuvissa esiintyvää 1900-luvun köyhän katuprostituoidun

⁸⁴ Prostituoitujen valokuvat, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston arkisto, Bd: 14, KA.

⁸⁵ Prostituoitujen valokuvat, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston arkisto, Bd: 14, KA.

⁸⁶ Miettinen 2020 & Prostituoitujen valokuvat, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston arkisto, Bd: 13 & 14, KA.

⁸⁷ Häkkinen 1995, 187-188.

vaatepartta. Yksinkertainen alushame, leninki ja huivit olivat joka rahvaan naisen perusvarusteet.

Monien huivipäisten naisten kasvoilta näkee rusketuksen, joka viittaa ulkona tehtyyn työhön. Suurin osa tarkastetuista seksityötä harjoittaneista helsinkiläisnaisista vuonna 1907 toimi palvelijattaren, tehtaantytön, ulkotyöntekijän, ompelijattaren, tarjoilijattaren ja pesijän ammateissa.⁸⁸ Seksityö oli monille mahdollisuus lisäansioihin. Katuprostituoituilla oli käytössään vähemmän rahaa, kuin sisällä työskentelevillä kanssasisarillaan. Tyylikkäätkä hatut, kengät, ja pitsipuserot olivat hyviä investointikohteita. Selkeästi prostituution alimpaan kastiin kuuluvat ovat 1900-luvun pidätyskuvissa pukeutuneet yksinkertaisiin, yksivärisiin tai raidallisiin puseroihin. Muutamalta voi kuvista erottaa esiliinan, ja muutama nainen on kietoutunut shaaliin tai huopaan kokonaan, peittäen vartalonsa niin, että vain kasvot näkyvät.

89

Kuvat, joissa naisia on kietoutuneina shaaleihin esiintyy turkiksia esittelevien kuvien rinnalla, joten voi päätellä, että shaali on toimittanut talvitakin virkaa. 1900-luvun kuvissa shaaleja esiintyy eniten, noin viidelläkymmenellä naisella, kun 1910-luvun kuvissa taas enää ainoastaan kolmella. Shaalin pitäjät olivat lähes poikkeuksetta vanhempaa huivipäistä rahvasta, tai heillä ei ollut päähinettä ollenkaan.⁹⁰ Tapa on selvästi alkanut jäämään pois ja kuolemaan uudella vuosikymmenellä. Uudet ja nuoret seksityöläiset eivät siis näytä halunneen jatkaa tätä prostituutiokulttuurin vapaaehtoisen tunnistautumisen perinnettä, ja ottivat uuden teollistuvan luokkayhteiskunnan tasa-arvoistuvat muodit näkyvästi vastaan.

5. Lopuksi

Pidätyskuvat ovat mitä arvokkainta aineistoa ihmisten pukeutumisen tutkimukseen, ja niitä voidaan hyödyntää monin eri tavoin. Toisin kuin oikeaa potrettia varten, pidätyskuvaa ei lavasteta, siihen ei voi varautua tai valmistautua. Väitän, että pidätyskuvat, välillä kaikessa karuudessaan, tarjoavat yksiä autenttisimpia kuvia siitä, miten erityisesti marginaalissa olevat ryhmät pukeutuivat.

Ennen aineistoon tutustumista ennako-oletuksena ja mielikuvana prostituoituista 1900-luvun alussa oli vahvasti meikattu nainen, jolla oli mahdollisesti huomiota herättävät, kiusoittelevat

⁸⁸ Tikka et al. 2018, 29.

⁸⁹ Prostituoitujen valokuvat, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston arkisto, Bd: 13, KA.

⁹⁰ Liite 10 & Prostituoitujen valokuvat, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston arkisto, Bd: 13 & 14, KA.

vaatteet. Pidätyskuivissa näkyneet todellisuus kertoi toista. Kadulle sulautuminen oli tärkeää turvallisuuden kannalta, ja se näkyy prostituutiosta pidätettyjen naisten pukeutumisessa. Yletämme nykyajasta käsin omia mielikuviamme ja käsityksiämme seksuaalisuudesta, ja eroottisesta pukeutumisesta ja käyttäytymisestä historiaan. Hyvinkään tienaava prostituoitu ei voinut liikaa kerskailla varakkuudellaan, sillä siitä heräisi kysymys rahojen alkuperästä yhteiskunnassa, jonka seksuaalimoraali on vasta alkamassa löystyä. Ruumiin kieli on siis ollut suurena tekijänä vaatetuksen ohessa asiakkaiden hankinnassa. Ulkomuoto on voinut toimia vihjeenä, mutta viimeistään kehonkieli on ollut ratkaisevassa asemassa.

Luokkaerot näkyivät pidätyskuivissa alussa selkeästi, mutta alkoivat hämärtyä 1910-luvulle tultaessa. Jaottelu voidaan tehdä helposti jakamalla naiset hatullisiin ja hatuttomiin, mutta asia ei kuitenkaan ole niin mustavalkoinen. Hattukeskustelu oli jatkunut 1800-luvulta 1900-luvulle, ja hattujen käyttö oli jo sallivampaa uudella vuosisadalla. Upeaa hattua käyttävä nainen voi siis olla yläluokkaan syntynyt nainen, tai säädyttömästi pukeutunut työllään rikastunut seksityöläinen. Suurin osa yläluokkaisista prostituoiduista olivat olleet bordellien suojasta nauttineita ruotsalaisia, jotka olivat suurimmalta osin jo lähteneet kaupungista 1900-luvun alussa, jättäen markkinat jälkeensä suomalaisten rahvaannaisten käsiin. Merkittävä osa prostituoiduista tuli köyhemmistä oloista, joten todennäköisempää olisi, että kuvien muodikkaimmat naiset olisivat olleet työllään rikastuneita.

Valmisvaatteiden saapuminen laajemmin kaikkien saataville näkyy myöhemmissä kuvissa. Hatut katoavat myöhemmällä 1910-luvulla kuvista täysin, samoin kuin pitkään prostituutiokulttuuria symboloinut shaali. Uuden sukupolven prostituoidut eivät välttämättä halunneet enää profiloitua ammattikuntaan vanhan pukuperinteen kautta, vaan halusivat olla muodikkaita, ja tavoitella parempaa elintasoja työllään.

Aineiston perusteella prostituutiosta pidätettyjen naisten pukeutuminen on linjassa ajan trendien kanssa, ja joukosta voi erottaa selkeitä trendien seuraajia, ja nähdä selkeitä tyylikoneita, keitä naiset ovat ehkä ihailleet ja halunneet jäljitellä. Tunnistettavimpia trendejä ovat Cléo de Méroden hiustyyli pääläelle asetettujen nutturoiden seassa, sekä iloisen lesken hattu.

Prostituutiota pidettiin suurena yhteiskunnallisena ongelmana, johon liittyivät taistelu sukupuolitauteja vastaan, ja naisten oikeus liikkua julkisilla paikoilla auringon laskettua. Prostituution kieltämisestä kampanjoivat järjestöt kokivat voiton ohjesääntöisen prostituution lopettaessa näennäisesti toimintansa, jonka muutoksena seksityöläiset joutuivat ahtaammalle, heidän määränsä samalla vain lisääntyessä.

Pukeutumisesta tuli ongelma, kun se ylitti sääty- ja luokkarajat. Luokkarajoja haastava, muodin mukainen pukeutuminen herätti huolen kevytkenkäisyydestä ja prostituutioon ajautumisesta nuorten naisten kotipitäjissä. Muodikasta pukeutumista pidettiin väylänä turhamaiseen ja moraalittomaan elämään, eli sääty-yhteiskunnan jäljet näkyivät uudessa luokkajärjestelmässä. Se ei kuitenkaan estänyt vaatteiden tasa-arvoistumista jatkuvan teollistumisen voimin, ja nuorten intoa ottaa uusia tyylejä vastaan. Prostituutiota eivät aiheuttaneet vaatteet, vaan tiukan sukupuolimoraalin ja yhteiskuntajärjestyksen luomat olot, ja niiden synnyttämä kysyntä seksityölle.

Tutkielma herätti odotetusti lisää kysymyksiä käytettyyn aineistoon liittyen. Tutkielman aineisto tarjoaa hyviä lähtökohtia jatkotutkimukselle. Pidätyskuvia ei olla vielä hyödynnetty laajasti edes kansainvälisessä tutkimuksessa. Pidätyskuvat antaisivat hedelmällisen pohjan tutkia tilanteita ja kokemuksia poliisien käsittelyssä; miten pidätystilanteessa tai poliisin valvonnassa olevan henkilön luokka-asema ja muut yhteiskunnalliset lähtökohdat vaikuttavat kuvattavana olemisen kokemukseen. Prostituutiosta kiinniotettujen naisten kasvoilta paistaa erilaiset tunnetilat, joillekin tilanne on huvittava, yksi sivuhuomio heidän elämässään, kun toisille taas nöyryyttävä ja syvästi leimaava kokemus.

Tarkastelun kohteeksi sopisi myös rikoksen luonne, ja kuvattavan sukupuoli. Millaisia tunteita näkyy vaikkapa miehistä otetuissa kuvissa, joiden rikosten luonne voi muutenkin erota naisten tekemistä rikoksista viime vuosisadan alussa? Pidätyskuvien rinnalle voisi olla sopivaa harkita myös muita viranomaisten dokumentteja, jotka tarjoaisivat kontekstia ja lisätietoa asianomaisten elämäntilanteesta ja pidätystilanteesta. Jatkotutkimuksessa aikarajoituksen voisi myös ulottautua pidemmälle kuin tässä lyhyessä tutkielmassa.

6. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

I Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston I arkisto

Bd: 13 Valokuvakokoelmat (1907–1921)

Bd: 14 Valokuvakokoelmat (1907–1921)

II Painetut lähteet

B. Altman & Co. : Book of Styles for Spring and Summer, Number One Hundred Eleven. New York, 1915. Uudelleenjulkaisu, *B. Altman's Spring and Summer Fashions Catalog, 1915.* New York: Dover publications, Inc, 1995.

Koti ja yhteiskunta, 15.04.1903, no 4.

National Cloak & Suit Co.: New York Fashions, Vol. 12, No. 2, March, 1909. Uudelleenjulkaisu, *Women's fashions of the early 1900s: an unabridged republication of "New York fashions, 1909"*. New York: Dover publications, Inc, 1992.

Suomen terveydenhuoltolehti, 01.09.1919, no 9.

Työmiehen illanvietto: Suomen työväen viikkolehti, 01.01.1906, no 26.

III Kirjallisuus

Finn, Jonathan. *Capturing the Criminal Image: From Mug Shot to Surveillance Society.* Minnesota: University of Minnesota Press, 2009.

Franck, Marketta. *Waatteen viesti ja viettelys, eli, Pukeutumisen historiaa kivikaudelta nykyaikaan.* Tampere: Nukke- ja pukumuseo, 1997.

Häkkinen, Antti, Maksettua rakkautta. Prostituutiokulttuuria Helsingissä 1860-luvulta nykypäivään. Heikkilä, Matti & Vähätalo, Kari (toim.), *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Tampere: Tammer-Paino, 1994.

Häkkinen, Antti, *Rahasta – vaan ei rakkaudesta: Prostituutio Helsingissä 1867–1939*. Helsinki: Otava, 1995.

Häkkinen, Antti, Salasuo, Mikko, *Salattu, hävetty, vaiettu: miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Tampere: Vastapaino, 2015.

Jocelyn Sears, *How Photo Retouching Worked Before Photoshop*. <https://www.mentalfloss.com/article/83262/how-photo-retouching-worked-photoshop> . Mental Floss; 28.07.2016. Luettu 6.5.2021.

Kalha, Harri, *Kokottien kultakausi – Belle Époqueen mediatähdet modernin naiseuden kuvastimina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013.

Kopisto, Sirkka, *Muodin vuosikymmenet 1810-1910: Suomen kansallismuseo = Dress and fashion 1810–1910: National Museum of Finland*. Helsinki: Museovirasto, 1991.

Kopisto, Sirkka, Sihvo, Pirkko & Melanko, Kirsti. *Puku Suomessa 1750-1900 = Costume in Finland 1750–1900*. Helsinki: Museovirasto, 1996.

Koskiranta, Katariina, Pietarinen, Tiina & Toivanen, Marika, Naimaton, nainen ja köyhä 1900-luvun alun Helsingissä. Häkkinen, Antti (toim.), *Vähäväkisten Helsingiä: Artikkeleita köyhien elämästä ja olosuhteista vuosisadan vaihteen Helsingissä*. Helsinki: Yliopistopaino, 1989.

Lashmar, Paul, “How to Humiliate and Shame: a Reporter’s Guide to the Power of the Mugshot.” *Social semiotics* 24.1, 2014.

Lönnqvist, Bö, *Kansanpuku ja kansallispuku*. Helsinki: Otava, 1979.

Mikkola, Kati, ‘Uskonnolliset, yhteiskunnalliset ja moraaliset uhkakuvat: Säädynmukaisen pukeutumisen murtuminen 1800- ja 1900-lukujen taitteen Suomessa’. Niiranen, Anna & Turunen, Arja (toim.), *Säädyllystä ja säädyytöntä: Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2019.

Tiina Miettinen, *Syntiset saunat ja keltaiset hameet*,
<https://blogs.uta.fi/trivium/2020/07/09/syntiset-saunat-ja-keltaiset-hameet/?fbclid=IwAR3ZeHdxWf9PwVGYaHtq99-IJyqJX3ZFmPpCbC9leNnpT8d115ZvKqaC5t4> . Trivium: 09.07.2020. Luettu 10.07.2020.

Nieminen, Armas, *Taistelu sukupuolimoraalista: avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle*. Porvoo: WSOY, 1951.

Oittinen, Riitta, 'Säädystä pukeutumista: Muoti ja erottautuminen keisariajan suomalaisessa pukeutumisessa'. Teoksessa Peltonen, Matti (toim.), *Arki ja murros: Tutkielmia keisariajan Suomesta*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1990.

Taylor, Lou. *The study of dress history*. Manchester: Manchester University Press, 2002.

Tikka, Katja, Aaltonen, Iisa & Maaniitty, Elina, *Punaisten lyhtyjen Helsinki: Prostituutio pääkaupungin historiassa*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 2018

Liitteet

Liite 1

Huivipäinen nainen päällään shaali. Kansallisarkisto, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston I arkisto, Bd: 13 Valokuvakokoelmat (1907–1921).

Liite 2

Nainen koristeellisessa paidassa ja hatussa. Kansallisarkisto, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston I arkisto, Bd: 14 Valokuvakokoelmat (1907–1921).

Liite 3

Nainen talviasussa. Kansallisarkisto, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston I arkisto, Bd: 14 Valokuvakokoelmat (1907–1921).

Liite 4

Huulensa punannut, myöhemmin naimisiin mennyt nainen. Kansallisarkisto, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston I arkisto, Bd: 13 Valokuvakokoelmat (1907–1921).

Liite 5

Nainen Cléo de Mérode -tyylisellä kampauksella. Kansallisarkisto, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston I arkisto, Bd: 14 Valokuvakokoelmat (1907–1921).

Liite 6

Nainen iloisen lesken hatussa. Kansallisarkisto, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston I arkisto, Bd: 13 Valokuvakokoelmat (1907–1921).

Liite 7

Nuori nainen suuri hattu päässään. Kansallisarkisto, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston I arkisto, Bd: 13 Valokuvakokoelmat (1907–1921).

Liite 8

Nainen päässään miesten lätsä. Kansallisarkisto, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston I arkisto, Bd: 14 Valokuvakokoelmat (1907–1921).

Liite 9

Nainen koristeellinen nauha hiuksissaan. Kansallisarkisto, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston I arkisto, Bd: 13 Valokuvakokoelmat (1907–1921).

Liite 10

Nainen päällään shaali. Kansallisarkisto, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston teknillisen toimiston I arkisto, Bd: 13 Valokuvakokoelmat (1907–1921).